

Demokratik Eğitim Kurultayı

Eğitim Sen

ÇEVRE İÇİN EĞİTİM KOMİSYONU RAPORU

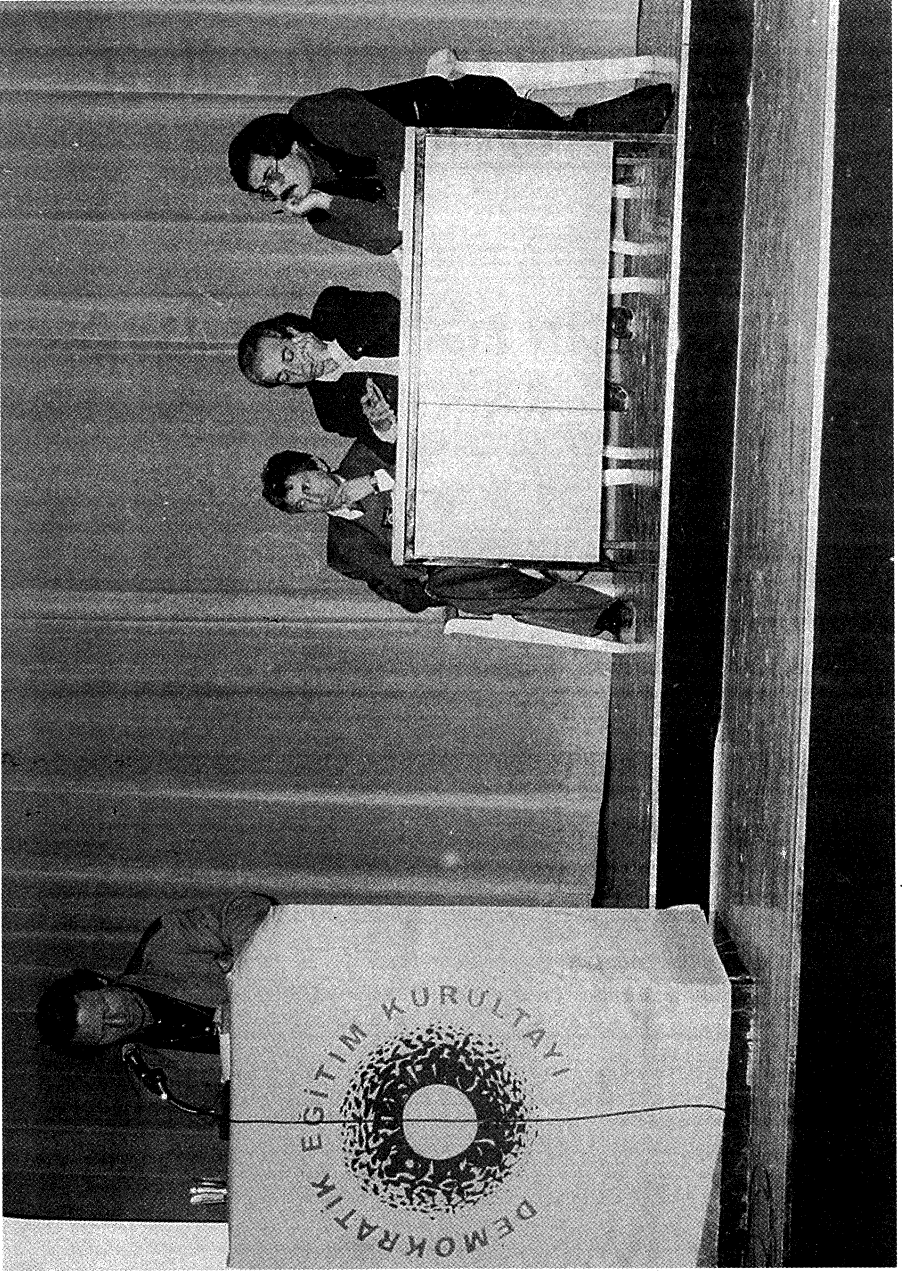
Merkez Komisyonu

Başkan Prof. Cevat Geray, Mersin Üniversitesi
Doç. Rifat Mise, A.Ü.E.B.F
Ar.Gör. Hasan Ünder, A.Ü.E.B.F

DEK Delegeleri

Mehmet Emiralioglu, Eğitim-Der
Zekeriya Ekinci, Antalya
Nurcan Bulut, İzmir 6 Nolu Şube
Ramazan Delice, Karaman
Ayten Ün, Genel Sanayi Sen
Necdet Damar, Tekirdağ
Hıdır Çeşitçi, Amasya
Ünal Bülbül, Burdur

Ankara 1998

ÇEVRE İÇİN EĞİTİM

I. Çevre

a. Tanım

Çevre, bütün canlıların yaşamını sürdürebilmesini olanaklı kılan ortamlardır. Bu ortamlarda; insan, hayvan ve bitki gibi canlı varlıklar; su, toprak gibi cansız varlıklar ve yağmur, hava akımları gibi fiziksel olaylar vardır. Çevrenin tüm bu öğeleri etkileşim halindedirler.

"Çevre" sözcüğü, organizmanın dışında kalan ve onun dirimsel ve ruhsal yaşamını etkileyen bütün öğeleri kapsar. Bu anlamda, çevre organizmanın içinde yaşadığı ve etkinlikte bulunduğu karşılıklı etkileşim halindeki fiziksel, kimyasal ve toplumsal etkenlerin tümüdür.

Çevre her zaman bir şeyin çevresi olduğu için, ona insanı ve onun çıkarlarını temele alıp (insan merkezci açıdan) bakılabileceği gibi, insan dışında kalan diğer varlıklar ve onların çıkarlarını temele alarak (çevre merkezci açıdan) da bakılabilir.

İnsanın çevresi söz konusu olduğunda onun yaşamını etkileyen bütün etkenler "çevre" sözcüğünün kapsamına girer. İnsan, doğal ve kendi yarattığı yapay (örneğin; tarihsel, kentsel, estetik, sosyal, kültürel) çevrelerde (habitat) yaşar. İnsan olmayan canlıları da evcil ve yaban olmak üzere iki öbeğe ayırırsak evcil olanlar yapay çevrelerde, yaban canlılar ise doğal ortamlarda yaşarlar. Yabani canlıların yaşamı özellikle ekolojik dengelere bağlıdır. Doğal etkenler bir yana bırakılırsa, onların çevresini değiştiren ve bozan en önemli etken insan eylemleridir.

b. Çevre Sorunları

Bir organizma için en uygun çevre, kendi dirimsel, ruhsal ve toplumsal yaşamını sağlıklı bir biçimde sürdürebileceği ortamdır. Bu ortamda yer alan öğelerde ve öğeler arasındaki ilişkilerdeki organizmanın yaşamını olumsuz yönde etkileyecek her değişme bir çevre sorunu olarak görülebilir. Bunlar da olumsuz yönde etkileme derecelerine göre, öncelikler sırasına konulabilir.

20. yüzyılın ortalarından bu yana dünyanın sanayileşmiş ülkelerinde kendini duyumsatmaya başlayan çevre sorunları, günümüzde küresel boyutlara ulaşmıştır. Öyle ki bugün dünyada çevre sorunlarının birinden ya da çoğundan etkilenmeyen hemen hiçbir canlı kalmamıştır.

Çevre sorunlarının türü, şiddeti ve önceliği her ülkede, veya yörede değişebilir. Bununla birlikte, hava, gürültü, su ve toprak kirlenmesi, küresel ısınma, ozon tabakasının incilmesi, bitki ve hayvan türlerinin yok olması, zehirli ve nükleer atıklar, böcek öldürücüler, ormansızlaşma, erozyon artık dünyanın her yerinde görülen, her canlıyı az ya da çok etkileyen çevre sorunlarıdır.

Büyük kentlerdeki yığılma da çeşitli alt yapı sorunlarına ve kirlenmeye, plansız ve çarpık kentleşmeye yol açmakta, bu da insanlarda fiziksel ve ruhsal hastalıklara yol açmaktadır.

c. Çevre Sorunlarının Nedenleri

İnsanların ve diğer canlıların yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen etmenler, *doğal* (örneğin; yanardağ patlamaları, depremler, sel baskınları, gök taşı düşmesi...) ve *insan kaynaklı* olmak üzere iki öbekte toplanabilir. Bizler "çevre sorunu" derken, insan eylemlerinden kaynaklanan çevre bozulmalarını kastediyoruz. İnsanların doğal çevrede yaptığı değişiklikler doğal olayların canlılar üzerindeki etkilerinin zararlarını azaltabileceği için, doğal nedenlerden kaynaklanan çevre bozulmalarının da risk ve zararlarını en aza indirmeye ilgileniyoruz. Bununla birlikte, gerek insanların gerekse diğer canlıların çevrelerini olumsuz yönde etkileyen olayların başlıca kaynağının insanlar olduğu kabul edilebilir. Çevre sorunlarına yol açan insan kaynaklı nedenler arasında şunları sayabiliriz:

a. Teknoloji sayesinde insanın doğayı etkileme olanaklarının ve yeteneklerinin artması ve bunların dünyadaki canlı yaşamın koşulları açısından olumsuz sonuçlarını ya yeterince dikkate almadan ya da yanlış çıkan ön deyimlerde bulunarak kullanması,

b. Sanayide, rekabet yüzünden maliyeti düşürmek ya da kârlılığı arttırmak için çevreye yatırım yapmama,

c. Bireysel ve sınıfsal çıkarların kamu çıkarlarından üstün tutulması ve kamu çıkarının korunmaması,

d. Emperyalist sanayi ülkelerinin çevreyi kirlüten geri teknolojileri ve ülkelerinde ortaya çıkan sanayi kirliliklerini az gelişmiş ülkelere ihracı,

e. Yeryüzünde insan nüfusunun kaynaklarla orantısız biçimde artması ve buna ek olarak insanların yaşam standardı beklentisinin yükselmesi, tüketim kültürünün yaygınlaşması,

f. Ülke düzeyinde dengeli bir kalkınma programı uygulanmamasından ve kalkınmanın nimetlerinin adil ve dengeli biçimde dağıtılmamasından dolayı, gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru iç göç sonucu nüfusun bir kaç kente yığılması,

g. "Ne pahasına olursa olsun kalkınma" politikasının güdülmesi, ilerlemenin, maddi üretimin artması olarak anlaşılması,

h. Doğanın ekolojik işleyişi konusundaki bilgisizlik, doğanın taşıma kapasitesinin sonsuz sayılması,

ı. İnanç olarak da çeşitli dinler ve felsefeler tarafından apaçık bir önermemiş gibi ileri sürülen "Her şey insan içindir!" sloganının eylem kılavuzu yapılması, dünyanın sadece insanlara aitmiş gibi kullanılması (diğer canlıların habitatlarının yok edilmesi, türlerin azalması),

i. Yeraltı kaynaklarından yararlanmak amacıyla geri veya çevre sağlığını bozan teknolojilerin kullanılması (Bergama örneğindeki gibi),

j. Gelir dağılımının ülke içindeki ve uluslararasıdaki dengesiz dağılımından kaynaklanan yoksulluk,

k. Haklı veya haksız nedenlerle ortaya çıkan ve canlı veya cansız kaynakların yok edilmesiyle iç ve dış güçlerle sonuçlanan savaşlar,

l. Kamu bütçelerinin büyük kısmının silahlanmaya ayrılması .

d. Diğer Canlılara Karşı Yurttaşlık Sorumluluğu

Biyolojik türlerin hızla yok olması ve yabani hayvan ve bitkilerin yaşam alanlarının insanlar tarafından sürekli işgal edilmesi sonucu, diğer canlı türlerinin de kendi tarzlarında yaşama ve varolma hakları olduğu anlayışı geniş kabul görmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi yanında, 15 Ekim 1978'de UNESCO tarafından yayınlanan Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi de vardır. Daha da ileri olarak canlı türlerinin haklarından söz edilmektedir. Bundan böyle, devletlerin "yurt" ya da "vatan" denilen topraklarının sadece insanlara değil, üzerinde yaşayan diğer canlılara da ait olduğu; onların da kendi habitatlarında kendi türlerine özgü bir biçimde yaşama hakkına sahip olduğu bilinçlerde ve vicdanlarda yer etmelidir.

Yabani veya evcil hayvan ve bitkiler de tıpkı korunmaya muhtaç insanlar gibi ahlaksal ve siyasal topluluğun üyeleri haline geldiklerinden, onların da, özellikle endemik olanlarının, neslini devam etmesi yönünde çaba göstermek hem bir insanlık hem de bir yurttaşlık sorumluluğu haline gelmektedir. Dolayısıyla, yurttaşlar kendileri için iyi bir çevre mücadelesi yanında aynı yurttaki yaşadıkları diğer canlıların iyi yaşam koşulları için ve onlar adına mücadele etme sorumluluğu ile de karşı karşıyadırlar.

e. Çevre Sorunlarının Çözümü

i. Genel Çözümler

Varolan çevre sorunlarının köklü çözümü hiç kuşkusuz, yukarıda başlıcalarını saydığımız çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasıyla olanaklıdır. Bu da bir yandan hem ulusal hem uluslararası düzeylerde kurumların ve hükümetlerin ortak çabalarına, diğer yandan yurttaşların, kenttaşların dayanışma ve katılımına bağlıdır. Örneğin; siyasal, ekonomik ve toplumsal kararları verme durumunda olanların, kararlarının çevre üzerinde etkilerini önemsemedikleri, kişi ve sınıf çıkarları için çevreye zarar verenlerin siyasal yetkiler tarafından engellenmediği bir durumda, tek başına eğitimin çevre sorunlarının çözümünde ancak sınırlı bir etkisi olabilir.

Çevre sorunlarının köklü çözümü için;

a. Çevreyle ilgili sonuçları olan kararların alınması sürecine halkın etkin biçimde katılımını güvence altına alan *siyasal*,

b. Artıdeğer yaratabilen, kendine dayanan ve sürdürülebilir kalkınma için teknik bilgilendirmeyi geliştiren ve zenginliklerin uluslararası ve ülke içinde dengeli biçimde bölüşülmesini sağlayan *ekonomik*,

c. Dengesiz kalkınmadan doğan gerginlikler için çözümler sunan *toplumsal*,

d. Sürekli yeni çözümler sunan *uygulayimsal ve bilimsel*,

- e. Sürdürülebilir bir tecim ve akçalama (finans) modelini besleyen *uluslararası*,
 f. Esnek ve kendi kendini düzelten, yenileyen *yönetsel*,
 g. Savaşları ve şiddeti dışlayan barışçı *kültürel* bir dizgenin kurulması gerekmektedir.

ii. Çevre Sorunlarının Çözümünde Eğitimin Yeri

Bu durumda açıktır ki toplumsal, ekonomik, siyasal düzeltimlerle birlikte gerçekleşmedikçe, eğitim yoluyla, özellikle de bu tür düzeltimleri kendi çıkarları için zararlı gören egemen güçlerin yön verdiği bir eğitim sistemi ile, çevre sorunları gibi karmaşık bir konuda köklü bir çözüm getirilebileceği gibi bir iyimserliğe kapılmamak gerekir.

Bununla birlikte, gerek örgün eğitimin gerekse halk eğitiminin sorunların çözümü yönünde kısa ve uzun vadede bir çok katkısı olabilir. Çünkü, çevre sorunlarının temel kaynağı, alışkanlıkları, yaşam tarzı, düşünceleri, inançları, değerleri... ile insan ve onun yarattığı siyasal, ekonomik, kültürel... yapılarıdır. Örgün ve halk eğitimi, örneğin; bu yapısal değişikliklerin önemini kavratılabilir, karar verme durumunda olanların seçimlerini etkileyebilir, yurttaşlarda çevre bilincinin yükseltilmesine ve çevre konusunda demokratik baskı kümelerinin oluşmasına ve bireylerde ekolojik açıdan arzu edilir düşünce, duygu, alışkanlık ve değerlerin yaratılmasına katkıda bulunabilir. Özellikle demokratik ülkelerde yurttaşlarda çevre bilincinin yükselmesi, hem siyasal karar verme durumunda olanların hem de çıkar çevrelerinin doğal ve tarihsel çevrenin bozulmasıyla sonuçlanabilecek karar ve girişimlerini engellenmede önemlidir.

II. Eğitim ve Çevre Eğitimi

a. Eğitim

Eğitim, insanların düşüncelerini, duygularını, değerlerini, algılamalarını ve davranışlarını *istendik yönde* değiştirme amacıyla yürütülen her türlü etkinliktir. Bu değişikliğin *olumlu* yönde olması eğitimin niteliğine bağlıdır. Çevre eğitiminin amacı da, bireylerin yeryüzünde canlı yaşamı, onun çeşitliliğini, güzelliğini arttıran veya arttırma eğiliminde olan duygular, düşünceler, alışkanlıklar ve tepkide bulunma yeteneği kazanmasıdır.

Çevre ve sorunları *hakkında* sadece bir bilgilendirmeden ve verili sosyal, ekonomik ve siyasal düzen içinde çevreyi koruma, geliştirme, kullanma becerileri kazandırmaktan ibaret olan, sorunların sosyal, ekonomik, düşünsel-felsefi boyutlarını göz ardı eden bir çevre eğitimi ya da sorunların çözümü için mistik bir dünya görüşüne göre yaşamayı öneren bir *çevre* eğitimi, çevre sorunlarının çözümüne ya pek az katkıda bulunur ya da hiç bulunmaz.

Çevre eğitimi;

a. Çevre hakkında bilgilendirme yanında, uzun vadede, yukarıda genel çözüm için gerekliliğini vurguladığımız dizgenin yaratılmasını da göz önünde tutmalı,

b. Çevreyi biçimlendiren kararların alınması konusunda siyasal ve aktöresel (moral, ahlaksal) bir uyanıklık, duyarlılık, bilinçlenme ve eylemde bulunma özelliklerini kazandırmayı da amaçlamalıdır.

Böyle bir eğitime "çevre için eğitim" diyoruz.

Çevre sorunları insan davranışlarının birikimli bir sonucudur. Eğitim ise kendi yaşantıları yoluyla bireyde istendik davranışları oluşturma süreci olarak tanımlanır. Bu bağlamda çevre için eğitim; bireyin çevresiyle uyum içerisinde etkileşeceği ve yaşayacağı bilgi, beceri ve tutumları geliştirme, gizilgücünü çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için kullanmasını sağlama süreci olarak tanımlanabilir.

b. Amaç

- Bireyin çevresini bir bütün olarak kavratmak,
- Çevreyle etkileşiminde eleştirel bir bakış kazandırmak,
- Yeryüzünde canlı yaşamının en uygun koşulları hakkında bilgi sahibi olması, çevre ile yaşam arasındaki bağlantıları kavratmak,
- Varolan çevre sorunlarını öğrenmesi, nedenleri üzerinde düşünmesi, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için nasıl bir yaşam tarzının izlenmesinin uygun olacağına ilişkin anlayış geliştirmek,
- Çevreyle ilgili konularda duyarlı, bilinçli ve girişkenlik sahibi bir yurttaş olması; bu bağlamda çevre hakkını savunmak ve gerçekleştirmek için çevreye ilişkin kararlara katılma, karar süreçlerini etkileme, denetleme, sonuçlarını izleme, değerlendirme yönünde bireysel ve örgütsel eylemliliğe girişebilmesi için gereken bilgi, beceri ve tutumları geliştirmektir.

c. Kapsam

Çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak, yenilerinin ortaya çıkmasını önleyecek yeterliklerin gelişimi amacıyla çevre için eğitim şu konuları kapsamalıdır:

1. Ekolojik bilgi (her bir canlı türü için en uygun yaşam koşullarının ne olduğu, sağlıklı çevre kavramı, ekolojik bağlantılar, doğal denge, biyolojik çeşitlilik, Türkiye'de yaşayan bitki ve hayvan türleri ve bunların endemik olanları),
2. Varolan çevre sorunlarının ve onların ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel nedenlerinin tartışılması (aşırı tüketim, nüfus artışı, dünya görüşleri, inançlar, ideolojiler, yaşam idealleri...),
3. Sorunların çözümüne ve yeni sorunlara yol açmayacak yaşam alışkanlıklarının kazandırılması. Sade, tutumlu yaşam tarzı, lüks tüketimden kaçınma, gerek insanların gerekse diğer canlıların çevresine zarar vererek ya da onların öldürülmesi ile üretilmiş ürünleri (örneğin; kürk, fildişinden yapılmış aksesuarlar, ceylan derisinden yapılmış koltuklar, az bulunan ağaçlardan üretilmiş mobilyalar) kullanmama,
4. Sürdürülebilir kalkınma (yenilenebilir kaynakların tüketmeden, yenilenemez kaynakların yeniden kullanımı, alması enerji kaynakları),

5. Genel olarak doğaya özel olarak da, insan dahil, diğer canlı türlerine karşı sevgi, saygı,

6. Hayvan hakları,

7. Evcil hayvan beslemenin getirdiği sorumlulukların bilincine varma,

8. Yaban hayvanlarının doğal çevrelerinden (yurtlarından) koparılarak hayvanat bahçeleri gibi yapay ortamlara kapatılmasının eğitim ve hayvan hakları açısından doğru olup olmadığının tartışılması,

9. Avın ve av turizminin (para karşılığına yaban hayvanlarının yerli ve yabancı avcılara öldürttürülmesinin) bir hayvan haklarının çiğnenmesi ve yaban hayvanlarına karşı yurttaşlık sorumluluğunun yerine getirilmediği olgusu,

10. Sanat ve mimari eserlerini koruma,

11. Çevre hakkı,

12. Savaşların yol açtığı çevre sorunları ve barışın önemi,

13. Çevreci hareketler, örgütler; işbirliği ve dayanışmanın önemi, yolları.

d. İlkeler

Çevre için eğitim;

- Yaşam boyu eğitim sürecinin bir parçası olarak ele alınmalıdır.
- Eğitimin her düzeyinde ve türünde, öğrenci ve katılımcının öğretim sürecinde etkin olarak yer almasına özen gösterilmelidir.

- Bilgilendirmekle yetinmemeli; edinilen bilgilerin becerilerin çevrenin korunması ve iyileştirilmesi yönünde eyleme, örgütlenmeye, baskı kümeleri oluşturarak ilgili kararları etkilemeye yönelmelidir.

- Küresel ve ulusal çevre sorunları ile ilişkisi göz ardı edilmeksizin, yerel çevre sorunları üzerinde temellendirilmelidir. Böylece ilgi, kavrayış ve güdülenme artacaktır.

- Diğer canlıların zararına olan bir şey, orta ve uzun dönemde insanların da zararınadır. Dolayısıyla ekolojik bağları somut örneklerle vurgulamalıdır.

- Yaşamın her mekanı bu amaçla kullanılmalıdır.

e. Öncelikler

- Konu öncelikleri: yerel çevre sorunları, ulusal çevre sorunları, küresel çevre sorunları.

- Hedef küme öncelikleri: kadınlar, yörenin başat ekonomik etkinliklerini sürdürenler, çocuklar ve gençler, karar vericiler.

f. Yöntem ve Teknikler

Çevre için eğitim derslerinde ve etkinliklerinde öğretim yöntem ve tekniklerinin tümü, işlenen konunun ve katılımcıların özelliklerine göre seçilerek kullanılabilir. Ancak çevre için eğitimin bilgi aktarmakla yetinmeyip ortak tutumlar geliştirmeyi ve bilgi ve becerilerin uygulamaya geçirilmesini de amaçlaması nedeniyle küme tartışması,

rol oynama gibi küme yöntemlerinin, toplum kalkınması gibi toplum eğitimi yöntemlerinin, alan gezileri gibi çevre aracılığıyla öğrenmeye olanak veren yöntemlerin kullanılması öğrenme sürecinin daha etkin ve kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Yine gönüllü kuruluşlara katılma, okullardaki çevre kollarının etkin bir biçimde çalışması, su altı ve yaban hayat ile ilgili belgesellerden yararlanma, çevre ile ilgili özel günlerinin kutlanması çevre için eğitimin etkinliğini artıracak önlemlerdir.

Öğrencilerde çevreyi koruma isteğini ve iyi yönde değiştirme özlemini uyandırmanın en etkili yolu kuşkusuz, öğretimin yanında ve öğretimden çok, onları gerek okul içinde gerekse okul dışında uygun bir çevre yaratmaya dönük girişimlere ortak etmek ve bozulmamış iyileştirilmiş çevre ortamlarında yaşatmaktır. Bu bakımdan, okulun ve bahçesinin örnek bir ortam olarak, öğrencilerin de katılımıyla düzenlenmesinin büyük bir eğitsel önemi olacaktır. Böyle yaşantılar öğrenciye iyi bir çevrede yaşamının tadını ve onun içinde yaşadığı bozulmuş ve yoksullaşmış çevrenin olumlu yönde nasıl değiştirilebileceği konusunda projeler üretmesini kolaylaştıracaktır.

Diğer canlılarla karşılaşmasını sağlayan gezi ve spor etkinlikleri onların ekolojik duyarlılığını yükseltecektir.

Diğer canlıların kendi tarzlarında yaşamlarını (grup hayatını, anne yavru ilişkilerini...) gösteren görsel belgesellerin edinilip izlenmesi, diğer canlıların yaşamlarına saygıyı arttıracaktır.

Yerel çevre örgütlerinin yetişmiş üyelerinden ve diğer kaynaklarından yararlanılması hem çevre sorunları konusunda yetişmiş eleman kıtlığından doğan boşluğu kısmen dolduracak hem de yerel çevre sorunlarına ilgiliyi arttıracaktır.

g. Örgün Eğitimde Çevre İçin Eğitim

Çevre eğitiminin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kuşkusuz eğitim amaçlı olan veya olmayan her kurum bir şeyler yapabilir ve yapmalıdır da. Örgün eğitim kurumları bu konuda sorumluluk yüklenmesi gereken temel kurumlardan biridir. Çünkü yetişen kuşağın hemen tamamı bu kurumların en azından ilk basamaklarında öğrenim göyerek yaşama hazırlanmaktadır. Çocuk ve gençlerde çevreye ilişkin istendik davranışların gelişimi için örgün eğitim programları içinde çevre konuları da yer almalıdır. Bu hem bağımsız çevre dersleri aracılığıyla hem de diğer derslerin içeriklerine yedirilerek gerçekleştirilebilir.

Bu nedenle örneğin; yurttaşlık derslerinde, yurdun insan olmayan sakinlerine (bitkilere hayvanlara) karşı olan sorumlulukları da vurgulanabilir. Tarih derslerinde, örneğin; insanların tarihinin bitki ve hayvan türlerinin tarihleri ile etkileşimi vurgulanabilir. Coğrafya derslerinde bitki örtüsünün tarihi, ekolojik bağlantılar işlenebilir. Türkçe ve okuma derslerine, diğer canlılara karşı sevgi ve sempati aşılayan parçalar eklenebilir. Biyoloji derslerinde hemen her konu canlı varlıkların uygun yaşam koşulları, yani çevre ile ilişkilendirilebilir.

Eğitimde yönetici konumunda olanlar çevre konusundaki girişimlerde engelleyici değil, destekleyici olmalıdır.

Yukarda verilen amaçlar ilkeler ve öncelikler dikkate alınarak örgün eğitimin değişik düzeylerinde çevre için eğitime ilişkin önerilerimiz şunlardır:

i. Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitimde oyunlar, dramalar, çizgi filmler, masallar, geziler, atık değerlendirme uygulamaları, boyama kitapları aracılığıyla çevre için eğitim gerçekleştirilebilir. Kuşkusuz, bunun gerçekleşebilmesi öncelikle uygun araç gereç ve programların hazırlanmasını gerektirir. Çocuklarda hayvan ve doğa sevgisinin gelişimi için, masallarda ve çizgi filmlerde hayvan karakterlerinin çocukları korkutacak biçimde sunulmaması gereklidir.

ii. İlköğretim

İlköğretimde çevre, sağlık, trafik ve okuma dersinin çevre dersi haline getirilmesi uygun olacaktır.

Bundan başka, diğer derslerin konuları çevre sorunları ile ilişkilendirilerek işlenmelidir.

İlköğretim öğrencilerinden anne babaların çevre için eğitilmesinde de yararlanma yolları üzerinde düşünülmelidir.

Çevre kolu, çevre ile ilgili öğretmenlerin sorumluluğunda olmalı ve okul çevresinin düzenlenmesinde ve korunmasında etkin bir rol üstlenmelidirler.

iii. Ortaöğretim

Bu düzeyde de "Çevre ve İnsan" dersi ilköğretimdeki çevre dersi ile ardışık ve zorunlu bir ders olmalıdır. Ortaöğretim öğrencileri, yörelerinin çevre sorunlarının çözümünde etkin bir rol üstlenmeye güdülenmelidir.

iv. Yüksek Öğretim

Çevre, disiplinlerarası bir konu olduğu için, her bir yüksek öğretim kurumu programlarında kendi bilim alanı ile ilişkisi çerçevesinde (ekoloji, çevre hukuku, çevre felsefesi, çevre ekonomisi gibi) bir çevre dersine yer vermelidir. Bu derslerde, o bilim alanının çevre sorunlarının oluşumundaki rolü ve çözümlerindeki işlevinin ne olabileceği tartışılmalı, insanın çevreyle ilişkisinin bir ahlaksal sorun olduğu vurgulanmalıdır.

Ayrıca, çevre toplulukları daha etkin ve eylemli olması için desteklenmelidir.

Çevre bilimleri alanında uzman yetiştiren bölümlerde çevre konusu salt bir mühendislik sorunu olarak alınmamalı, sorunun toplumsal, siyasal ve ahlaksal boyutları üzerinde durulmalıdır.

v. Eğitimcilerin Eğitimi

Eğitim en başta öğretmene bağlı olduğu için her eğitim alanında ve kademesinde çevre eğitimi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi son derece önemli ve gereklidir.

Bu amaçla kız meslek liselerinin, üniversitelerde çocuk gelişimi ve eğitimi bölümlerinin ve eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği programlarının, anaokulu ve

sınıf öğretmenlerinin çevre dersini yürütebilecek yeterlikleri kazanmalarını sağlayacak biçimde düzenlenmesine gerek vardır.

Ortaöğretim öğretmenlerinin yetiştirilmesinde çevre dersi öğretmenliği bir yan alan programı olarak yer almalı ve a. Eğitim ve Eğitim Bilimleri Fakültesi öğrencileri çevre bilimi, çevre felsefesi gibi alan derslerini alarak, b. Çevre bilimleri öğrenimi gören öğrenciler eğitim dersleri alarak çevre derslerini yürütme sorumluluğunu üstlenmelidirler.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Çevre Bakanlığının işbirliği ile gerçekleştirilen Formatör Öğretmen Kursu'ndan geçen öğretmenlerden çevre için eğitimde etkin bir biçimde yararlanılmalıdır.

Bütün öğretmenler ve yöneticiler, en azından, kendi dersini çevre sorunları ile ilişkili biçimde işleyebilecek ve gerek öğrenciye gerekse topluma örnek olmasına yetecek kadar çevre eğitimi konusunda bir hizmetiçi eğitimden geçirilmelidirler.

Gerek çevre dersinin gerekse diğer derslerin öğretmenlerine çevrenin nasıl korunabileceğine ilişkin pratik bilgiler içeren ve uzmanlarca hazırlanacak bir kılavuz kitapçık dağıtılmalıdır.

h. Çevre İçin Halk Eğitimi

i. Önemi ve Özellikleri

Yetişkinler hem çevrenin bozulmasına yol açan kararların yapıcılarıdır hem de davranışları ile çocuk ve gençlere örnek olurlar. Bu yüzden yetişkinlerin çevresel eğitimi özel bir önem taşımaktadır. Öte yandan yetişkin insanlar, çevre sorunlarının yol açtığı sağlık ve geçim sorunlarıyla baş etmek durumunda olan aktörlerdir. Dolayısıyla çevre sorunları yetişkinleri salt daha sağlıklı bir çevrede yaşamak açısından değil, barınma beslenme gibi temel gereksinmelerini karşılamak açısından da etkilemektedir.

Yetişkinler; deneyimleri, benlik algıları, sorumlulukları çocuk ve gençlerden farklı olan bir kümedir. Bu nedenle yetişkinlerin eğitiminin, çocuk ve gençlerin eğitiminden farklı yönleri vardır ve onların çevre için eğitiminde bu özellik göz önünde tutulmalıdır. Değilse çevre için yetişkinlerin eğitiminin etkin ve kalıcı olması sağlanamaz.

Yetişkinlerin çevre için eğitiminde görev alacak öğretici ve kolaylaştırıcıların yetişkin psikolojisi, halk eğitimi ilke ve yöntemleri konularında yeterlik kazanmaları ve yetişkinlerin çevresel eğitim gereksinmelerini, katılma engellerini saptayacak, fiziksel ve psikolojik açıdan öğrenme ortamlarını düzenleyecek, izleme ve değerlendirme çalışmalarını yapacak halk eğitimcileri ile birlikte çalışmaları gereklidir.

Sınıf ortamlarının yanısıra yetişkinler eylem içinde de etkin biçimde öğrenirler. Eylem içinde her bir yetişkin hem yaşayarak öğrenir hem de deneyimlerini paylaşarak bir öğretici işlevi yüklenir. Aslında yetişkinler gereksinmelerini karşılamayan, sorunlarını çözmeyen öğrenme yaşantılarına katılmak istemezler; çünkü halk eğitimi konu odaklı değil sorun odaklı bir eğitim sürecidir. Bu nedenlerle yetişkinlerin gereksinmeleri ile ilişkilendirilen ve bunları karşılamaya yönelen eylemler içinde

öğrenme, yetişkinlerin çevre için eğitiminde temel yaklaşımlardan biri olmak durumundadır.

Değerler, insanların davranışlarına yön veren inançlardır. Yetişkinler onların kişilikleri ile bütünleşmiş değerleri bulunan insanlardır. Yetişkinlerin çevreyle etkileşimlerinde davranışlarını olumsuz yönde etkileyen değerlerin yenilenmesi gerekir. Bu ise ancak yetişkinlerin eğitiminde küme tartışmaları, örnek olay, rol oynama gibi küme yöntemlerinin kullanılması ile olanaklıdır. Çünkü bireyin üyesi olduğu kümenin desteklediği değerler pekişirken, desteklemedikleri zayıflar. Öte yandan küme üyelerinin deneyimlerinden eğitimde yararlanabilmek için, onları çevre sorunlarını çözmeye yönelmelerini engelleyen kümeler arası çatışmaları çözmek için de küme yöntemlerinin kullanılmasına gerek vardır.

Halk eğitimi, ele alınan konunun özelliğine bağlı olarak evde, işyerinde, tarlada, sokakta, okulda... yani her yerde gerçekleştirilebilecek bir eğitim sürecidir. Onun bu özelliği yaşamın her alanında ve yaşam sorunlarıyla ilişkisi bağlamında çevre için eğitime olanak vermektedir. Ülkemizde de, diğer ülkelerde olduğu gibi, yaşamın farklı alanlarında kamu hizmetlerini yürütmekle sorumlu kamu kuruluşları vardır. Bu kuruluşlar hizmetlerini çevreyle uyumlu biçimde yürütmek için, görev alanları ile ilişkili çevre konularında işgörenlerine ve hizmet sundukları yetişkinlere eğitim hizmeti sağlamak durumundadırlar. Bir başka deyişle tüm kamu kuruluşları çevre için yetişkinlerin eğitiminde rol almalıdırlar.

Aslında Millî Eğitim, Sağlık, Çevre Bakanlıklarının ve yerel yönetimlerin böyle bir yasal sorumlulukları da vardır. Bu kuruluşlardan özellikle Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitimi Merkezlerinin özel bir durumu vardır. Çünkü bu kuruluşlar ülkemizin en yaygın ve ana görevi halk eğitimi yapmak olan birimleridir. Halk Eğitimi Merkezlerinin programlarını, yerel çevre sorunlarını dikkate alarak bu yönde geliştirmesi beklenir.

Öte yandan özgün bir çevre sorunu üzerinde odaklanan ya da genel olarak çevre sorunları ile ilgilenen gönüllü çevre örgütleri bulunmaktadır. Bunlar hem çevreye ilişkin istendik davranışların gelişmesi için uygun bir toplumsal ortam sağlamakta, hem de eylem içinde ve çevre aracılığıyla öğrenmeye olanak sağlamaktadırlar. Yine doğrudan çevre sorunlarına odaklanmamakla birlikte farklı yaşam alanları üzerinde odaklanan ve bu yönelimleriyle ilişkili çevre sorunlarını ele alan ya da alması gereken gönüllü örgütler bulunmaktadır. Çevre için yetişkinlerin eğitiminde tüm gönüllü kuruluşların etkin olması beklenir ve bu özendirilmeli, desteklenmelidir.

ii. Çevre İçin Halk Eğitiminde Rol Alabilecek Örgütler

1. Kamu Kuruluşları

Bakanlıkları ve taşra örgütleriyle merkez örgütlerinden üniversiteler ve bütün örgün eğitim kurumları, büyükşehir belediyeleri, belediyeler, il özel idareleri, köy muhtarlıkları ve yerel yönetim birlikleriyle yerel yönetimlerde oluşan *kamu kuruluşlarına kadar tüm kurumlar* çevre mevzuatına titizlikle uymalıdır. Bunlardan

denetimle ilgili olanları görevini dikkatle yapmalıdır. Her kamu kurum ve kuruluşu ve personeli sağlıklı bir çevre örneği olacak biçimde düzenlenmelidir.

Her kamu kuruluşu, diğerleriyle ve gönüllü kuruluşlarla, çevre konusunda eşgüdümlü bir biçimde çalışmalıdır.

Bu kurum ve kuruluşlar, yukarıda belirtilen hedef kitlenin eğitimine önem vermeli bu uğurda, olanaklarını harekete geçirmeli, eşgüdümlü ve verimli biçimde kullanmalıdır.

Bakanlıklar içinde, özellikle Milli Eğitim Bakanlığı ile Çevre Bakanlığının rolü ve işbirliği önemlidir. İki bakanlık arasında imzalanan “çevre eğitimi konularında yapılacak çalışmalara ilişkin işbirliği protokolu” hayata geçirilmelidir.

Çevre sorunlarının çözümü için kaynak ayıran, teknoloji ve yöntem ortaya koyan kamu ve özel kurum ve kuruluşları ve vakıfçı bireylerin çabalarının amacına ulaşabilmesi için, bu çabaları gerçekleştirecek elemanların öğretimini ve eğitimini öncelikle üstlenmiş olan Milli Eğitim Bakanlığının yüklenildiği hizmetle doğru orantılı kaynak ve olanaklarla donatılması gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının örgün eğitim ve halk eğitimi programlarında gerçekleştirmeyi amaçladığı eğitim ve öğretim çalışmaları için, Çevre Bakanlığı, yukarıda adı geçen protokol uyarınca, Milli Eğitim Bakanlığına kaynak ve uzman desteği sağlamalıdır.

2. Gönüllü Kuruluşlar

Sivil toplum örgütleri, sendikalar, dernekler, vakıflar, kooperatifler ve yurttaş girişimleri gibi *gönüllü kuruluşlar* çevre konusunda duyarlı olmalı, çevre tahribatına karşı tepki göstermeli ve eylem yapmalıdır. Fakat bunun ötesinde, çevreyle ilgili olanları başta olmak üzere, hem kendi üyelerini hem de kendi üyeleri dışında kalan yukarıda belirtmiş olduğumuz hedef kitlenin eğitimine katkı sağlayan birer unsur niteliği kazanmalıdır. Bu kuruluşlar gerek kendi aralarında gerekse kamu kuruluşları ile eşgüdümüne girmelidir.

3. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları gerek çevreye ilişkin duyarlılığın artırılmasında gerekse çevresel sorunları, iletileri geniş kitlelere duyurmakta etkin ortamlardır. Kitle iletişim araçlarının çocuk, genç, yetişkin her yaştan, her eğitim ve ekonomik düzeyden insana çevre programları ile ulaşması beklenir. Bu beklentinin gerçekleşmesi kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonların eğitici, nitelikli, anlaşılır ve ilgi çekici programları gerçekleştirmeye özel bir önem vermeleri ile olanaklıdır.

Televizyonlar çevre sorunlarına ilişkin programları yoğun izlenme saatlerinde yayınlamalı ve RTÜK bu konuda duyarlı olmalıdır.

SON SÖZ

Çevre eğitimi; uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel boyutları olan ve disiplinlerarası yaklaşım gerektiren bir eğitimdir. Milli Eğitim Bakanlığı, devlet adına Türk milli eğitiminden sorumlu bakanlık olarak vatandaşlara çevre eğitimi vermeye

görevli ve sorumludur. Ancak, çevre sorununun çok boyutlu olması nedeniyle ve disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirdiği için, çevre eğitiminden yalnızca Milli Eğitim Bakanlığı ya da çevre bakanlığı gibi bir kurumu görevli sorumlu tutmak gerçekçi olmaz. Konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi olan diğer bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar ve uluslararası kurumlar, çevre eğitiminde etkin roller üstlenmektedir.

Hazırladığımız bu raporun eğitimcilerin çevre konusundaki tartışma ve çözümlere bir katkısı olacağına, Eğitim Sen'in de çevreyi tahrip eden bütün kişi ve kümelere karşı mücadeleyi genel ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel mücadelesinin bir parçası olarak göreceğine, bu raporda dile getirdiğimiz öneri ve hedeflerin gerçekleşmesi için içten bir çaba göstereceğine inanıyoruz.

Bundan hareketle Eğitim Sen'in, Eğitim Senlilerin ve her eğitimcinin, çevre için eğitimde aktif bir uygulayıcı olmasının yanı sıra; hem gönüllü çevre kuruluşlarında etkili bir çevreci ve hem de örgütlülükleriyle yurttaşlara çevre duyarlılığı konusunda öncülük edecek sorumlu birer yurttaş olmalarını diliyor ve bekliyoruz.